

Володимир Ричка

ЗА КИМ Б'ЮТЬ У «ЛИТАВРИ»?

В. П. Коцур, А. П. Коцур *Історіографія історії України: Курс лекцій.* – Чернівці: Золоті литаври, 1999. – 520 с.

Історіографічні дослідження, як зауважив свого часу Іван Лисяк-Рудницький, *можуть приносити науці подвійну користь. По-перше, вони забезпечують проникливіше розуміння предмету, подаючи різні погляди попередніх дослідників. По-друге, вони роблять внесок в інтелектуальну історію, оскільки ілюструють еволюцію історичної думки й суспільних ідеологій*¹. Між тим, упродовж останнього десятиліття, здається, окрім відтвореної репринтним способом книги Дмитра Дорошенка *«Огляд української історіографії»*² досі ще не було опубліковано жодної узагальнюючої праці з української історіографії³. Отож, поява навчального посібника з історіографії України, рекомендованого Міністерством освіти для студентів вузів, погодьмося, є подією вкрай своєчасною.

Ця ошатно оформлена, доброї поліграфії книга дарує невимовну втіху від її споглядання, вселяючи надію на відповідне враження від змісту. Як запевняється в анотації, він відбиває *основні напрямки та діяльність представників різних течій і наукових шкіл в історичній думці України з давніх часів до сьогодення*. Справді, у дев'яти розділах посібника подається систематичний виклад історіографії історії України від початку формування людських цивілізацій (а бувають ще чийсь?) на її території до 90-х років ХХ століття. З формального боку, здається, все на місці, все логічно. Однак найперше, що при ближчому знайомстві з текстом заважає насолоджуватися запахами сві-

жої друкарської фарби і змушує насторожитися, – це еклектичність добору матеріалу та схематизм його викладу.

Книга густо, як і належить історіографічній праці, насичена іменами дослідників української минувшини. Проте навіть їхні головніші праці чомусь наводяться вкрай рідко і то вибірково. «Рекомендована література», що подається наприкінці кожного розділу, справляє враження випадково підбраної, не кажучи вже про її убогість. Зате вражаючою є стильова амплітуда викладу матеріалу, в коливаннях якої химерно поєдналася і піднесено-патріотична патетика вітчизняної преси епохи пізньої перебудови, і кондова мова радянського наукового офіціозу, і пташина мелодика постмодернізму. Звідси набігають численні, подеколи до кумедного курйозні суперечності в об'єднаному під однією обкладинкою – наголошую, авторському! – тексті. Ось, наприклад, щойно у «Вступі» автори, збиваючись на діаспорний акцент, задекларували своє рішуче неприйняття концепту «давньоруської народності» (с. 8), а вже на с. 31 спотикаємось об до болі знайомі рядки:

Завершення в Подніпров'ї державотворчих процесів позитивно позначилося на етнічному розвитку східнослов'янських племен, що поступово склалися в єдину народність. В її основі лежали спільна територія, єдина мова, своєрідна культура, відносно тісні внутрішні економічні зв'язки. Упродовж всього періоду існування Давньоруської держави руська етнічна спільність розвивалася шляхом консолідації, хоч і зберігала при цьому етнографічні регіональні особливості.

Те саме можна сказати про амбівалентність авторського ставлення до формаційного підходу. Якщо на початку він явно засуджується (с. 28), то у подальшому викладі автори раз-по-раз збиваються на характерну соціологічну термінологію, сформульовану у 40-х рр. минулого століття в марксистській філософії історії.

Проте взятися за перо мене спонукала не тільки і не стільки методологічна й фахова безпорадність рецензованої праці. Зрештою, навчальний посібник, на відміну від наукової монографії, має свої особливості, а відтак – і свої оціночні критерії. Серед іншого ясно, що у такому наскрізному викладі величезного за обсягом матеріалу важко уникнути компілятивного нальоту. Проте в даному випадку перед нами – не просто *неоригінальна, несамостійна літературна чи наукова праця, побудована на використанні чужих творів*, як тлумачать слово *компіляція* доступний мені на відстані простягнутої руки словник⁴, а швидше **грабунок** (латинське *compilo* у своїй дитинно-первісній сутності).

Вражають своєю грандіозністю масштаби крадіжки. За моїми підрахунками, В. П. і А. П. Коцури тільки з опублікованої 1959 р. праці Михайла Івановича Марченка «Українська історіографія (з давніх часів до середини XIX ст.)» привласнили близько 15 авторських аркушів. Не минаючи «ані титли, ніже тії коми», даний навчальний посібник з історіографії України відтворює майже **всю** (sic!), монографію М. І. Марченка, загальний обсяг якої становить 16,25 друкованих, або 17 обліково-видавничих аркушів⁵. Щоб не бути голослівним, нижче подаю для текстуального порівняння відповідні сторінки обох видань:

В. П. Коцур, А. П. Коцур	М. І. Марченко
с. 7-8	с. 3-4
с. 32-45	с. 11-22
с. 47-53	с. 24-29
с. 67-84 (за винятком 77-78, 82-83)	с. 30-42
с. 91-105	с. 43-62
с. 117-137	с. 63-96
с. 163-185	с. 127-149, 154-156, 158, 161-162
с. 186-189	с. 149-154
с. 189-192	с. 171-175

с. 192-195

с. 195-200

с. 201-207

с. 162-168

с. 175-182

с. 196-198, 203, 206-208,
213, 215, 238, 246

Треба зауважити, що в основу монографії М. І. Марченка покладено текст його однойменної докторської дисертації, яку він успішно захистив у 1961 р. на засіданні Вченої ради історичного факультету Ленінградського університету. Основні положення і висновки, яких дійшов вчений, не втратили свого наукового і пізнавального значення й досі. Тож чи не цивілізованіше було б перевидати цю книгу, доповнивши її науковий апарат новітньою літературою й відповідними примітками?

Свого часу мені пощастило бути студентом Михайла Івановича. Він запам'ятався як тиха, лагідної вдачі й по-справжньому інтелігентна людина. Та тільки тепер, після публікації на сторінках «Українського історичного журналу» документальних матеріалів, що переховуються у Державному архіві Служби безпеки України, громадськість дізналась про ті нелегкі випробування, які випали на долю першого радянського ректора Львівського університету, професора Михайла Івановича Марченка⁶. Тим огиднішим видається отаке «порпання по кишнях» покійного вченого.

У навчальному посібнику В. П. і А. П. Коцурів повсюди, куди не кинеш оком, вгадуються другі руки, люди, книги. Я не маю наміру продовжувати далі розмову на цю, зізнатися, малоприємну тему. Нехай це лишиться на совісті Авторів (так і хочеться взяти це слово у лапки!) та Вченої ради Переяслав-Хмельницького державного педагогічного інституту ім. Г. С. Сковороди, з благословення якої на світ Божий з'явився цей курс лекцій, котрий, як стверджується в анотації, буцімто є *першим* [виділено мною – В. Р.] навчальним посібником спеціально присвяченим українській історіографії, а також рецензентів – ша-

новних докторів історичних наук, професорів В. Ф. Колесника, П. В. Михайлини, М. Г. Щербака. Куди важливішим завданням для вітчизняної гуманістики є з'ясувати не те, «За ким б'є дзвін?», а, врешті-решт, «Що робити?».

¹ Лисяк-Рудницький І. *Історичні есе*. В 2 т. – К., 1994. – Т. 1. – С. 71.

² Див.: Дорошенко Д. І. *Огляд української історіографії*. – К., 1996. – 255 с.

³ Як виняток, можна згадати обмежену хронологічними рамками (і, додам, недоступну широкому читачеві) працю: В. В. Кравченко. *Нариси з української історіографії епохи національного відродження (друга половина XVIII – середина XIX ст.)*. – Харків: Основа, 1996. – 375 с.

⁴ *Словник іношомовних слів* / За ред. О. С. Мельничука. – К., 1977. – С. 345.

⁵ Див.: Марченко М. І. *Українська історіографія (з давніх часів до середини XIX ст.)*. – К., 1959. – 256 с.

⁶ Рубльов О. С. *Маловідомі сторінки біографії українського історика* // УІЖ. – 1996, № 1. – С. 106-118. Документальна добірка. – С. 119-129. Продовження у № 2-3.